

Ганна Рось Панна Марічка Історична п'єса в 4 діях

Дійові особи

Сім'я Лободи:

Тихон Лобода, козак, сотник, 43 роки¹.

Гликерія Лобода, жінка, травниця, 40 років.

Марічка Лобода, дочка, травниця, 16 років
(1648 рік).

Павло Лобода, козак, син, 22 роки.

Оляна, жінка Павла, 21 рік.

Тихон, син Марічки, 19 років (1671 рік).

Дід Яким, старий козак.

Баба Ганя, стара сусідка сім'ї Лободи.

Друзі-козаки, 19 років:

Данило Горицвіт (*стане осавулом*).

Трохим Лисиця (*золотисто-руде волосся*).

Пахом Гордієнко.

Карпо Майборода, підосавул, друг Тихона
Лободи, 46 років.

Жінки-лікарки (подруги Гликерії):

Баба Одарка Гримчук, травниця, 62 роки.

---

¹ Вік героїв на 1648 рік.

Василина, 42 роки.

Явдоха, костоправ, 26 років.

Дядько Іван, козак, 47 років, кульгає.

Микола, козак, наречений Явдохи, 26 років.

Катруся, донька Явдохи та Миколи, наречена сина Марічки, 20 років (1671 рік).

Дівчата (подруги Марічки):

Оксана Гримчук, онучка баби Одарки, наречена Трохима, 17 років.

Соломія Ступка, 16 років.

Хуторські козаки:

Ігнатій Остроух, хуторський отаман, 55 років.

Кіндрат Тримбач, 35 років.

Василь Гуляйполе, січовик, 35 років.

Макар Вишняк, 29 років.

Остап Шмат, 26 років.

Михей Кучера, силач, 35 років.

Петро Кисіль, куховар, 26 років.

Хома Розум, кобзар, 60 років.

Олесь Гримчук, козак, син баби Одарки, 30 років.

Поляки-полонені, поранені:

Велислав (Славко Шрам), шляхтич, командир драгунів, освічений, став козаком, 22 роки.

Радзимиш, жовнір², полонений, 20 років.

---

² Жовнір — солдат польської армії.

Ольгерд, жовнір, полонений, 40 років.

Счепан, жовнір, полонений, 22 роки.

Священнослужителі:

Михайло, батюшка, Тарасій, диякон.

Фотинія, мати Явдохи, стара.

Старий дід та мати козака Пахома Гордієнко, 40 років.

Матері козаків (Кіндрата Тримбача, Василя Гуляйполе, Макара Вишняка), 50–60 років.

Полонені ясиру (жінка, хлопець, козак, інші).

Кася, вдова, мати Оксани, невістка баби Одарки, 40 років.

Любава, жінка Олеся, невістка баби Одарки, 28 років.

Поляки-атакуючі, поранені, вбиті.

Дівчатка (подруги Марічки):

Агаша, 14 років, **Гануся**, 15 років.

Парасковія, дочка Павла та Оляни, 13 років (1659 рік).

П'єса включає події з 1648 до 1671 років. Дія перша — 1648 рік, дія друга закінчується початком 1649 року. Дія третя — з 1649 по 1652 роки. Дія четверта з 1658 по 1671 роки. Основні події відбуваються на козацькому хуторі Вільнім, недалеко від Запорізької Січі. Основна декорація: з одного боку — хутір (хати, здалеку млин), з іншого боку — галявина, ріка, дуб, кінь, вдалечині гай. Перед хатами

мінються між собою декорації:

1 – хати, які можуть відчинятися, щоб показати внутрішній інтер'єр (сім'ї Лободи, баби Гані, Одарки, Фотинії. Відчинена хата Фотинії одночасно перетворюється в лазарет для козаків. Потім такий лазарет в хаті баби Гані). Між хатою Лободи та баби Гані сінник Лободи та тин. Коло хати Одарки калина, лавка. Між хутором та рікою декорація церкви, яка зображує поперемінно ззовні храм та іконостас. Ближче до церкви колодязь.

2 – Степ/поле бою, підводи.

Дія перша

Ява I

(1648 рік. Хата Гликерії, стіни розмальовані, у кутку ікони, на вікнах рушники, у вікна дивляться квіти. Вона порасться у печі, варить суп).

Гликерія. Марічка, принеси води, поквапся, мені треба тісто на галушки замішувати, бульйон майже готовий.

Марічка (залишає сарку в городі). Зараз, мамо! (Пішла мити ноги).

Гликерія. Ой, іще ноги миє, не можеш до криниці збігати, не взуваючись?

Марічка. Мама, а раптом там козаки, а я боса (взуває червоні черевички).

Гликерія. Куди там, козаки, рано тобі ще про козаків думати.

Марічка. А вам же теж було шістнадцять, коли ви з батьком полюбили одне одного.

Гликерія. Згадала, то коли було! Твій батько мені проходу не давав! Перший красень був, високий, спритний. А тепер, хоч і невисокий, але міцний, що дуб. (Сміється). Давай, біжи, біжи, та не мели там з козаками, неси воду скоріше.

(Марічка поправила гребенем неслухняне волосся, пов'язала жовту стрічку, вставила під неї коло лівого вуха ніжну білу дібровну вітряницю і пішла, взявши коромисло і відра. Вона не йшла по вулиці, здавалося, пливла, як лебідка. Струнка, немов берізка, в білій вишитій блузці, червоній тонкого сукна спідниці. А на шиї — до десяти ниток різних бус, а ще хрестик на суворій нитці і образок Богородиці. Марічка бачить біля тину стару сусідку).

Марічка. Здорові були, баба Ганя, і вам води принести?

Баба Ганя. Дякую тобі, Марічка, мені Тарас

приніс. Ти мені краще допоможи курку загнати, перелетіла через паркан окаянна.

(Марічка поставила відра, виламала лозину, шукає курку, гонить у двір).

Баба Ганя. От спасибі тобі, Марічка, компотом тебе пригостити?

Марічка. Ні, дякую, баба Ганя, мені по воду поспішати треба, мати чекає.

(Марічка поквапилася до криниці. Неподалік від колодязя під високим в'язом стояли молоді козаки, а поруч з ними на пеньку сидів старий дід Яким Чумак, притримуючи свою потерту тростину. Данило Горицвіт спритно махає двома шаблями).

Дід Яким. Козак молодий, а вправність стара. Молодець! Перший козак здав іспит, другий, готовсь.

(Данило передав шаблю Пахому Гордієнко).

Дід Яким. Лях ошуюю, куди розвернувся! Я казав зліва, а ти одесною повертаєшся. Все, вже

лежиш, немов поранений бирюк³. Передавай шаблі наступному.

Пахом Гордієнко. Діду, ви можете просто виражатися? Ошуюю, ошуюю.

Дід Яким. Ти на рожен не лівь, молодий ишо. Ти учись у старої гвардії.

(Набиває люльку тютюном).

(Пахом передав шаблі Трохиму Лисиці, той спритно почав обмахуватися ними).

Дід Яким. Ні, ні, не годиться! Що ти, як дівка на виданні лозою від мух косно⁴ відбиваєшся. Треба темп дотримуватися. Співай зі мною. Бийся, бийся, за свободу бийся, а ти пісня вільна, ніби річка лийся. І швидше.

(Співають разом.)

Бийся, бийся, за свободу бийся,
А ти пісня вільна, ніби річка лийся.

(Трохим вправно махав шаблями в такт пісні).

---

³ Бирюк — ведмідь.

⁴ Косно — повільно.

Дід Яким. О, зовсім інший кисіль. Пахомка, бери шаблі, друга спроба, ти вже потщися⁵, не підведи, козак.

(Козаки побачили Марічку, яка несла коромисло).

Дід Яким. Ти що, Данило, плямами зашарівся весь? Дивись, долоні спігніють, шаблю урониш. Так, не дівка — вогонь, ладна, руката, ліпша на хуторі, вся в матір, така ж травниця. І бабка їх була травниця. Ой, як я за нею, немов вуж увивався. Жаль, Уляна молодою загинула від руки османця.

Пахом Гордієнко. Данило, дружище, ти що обімлів? Ляхів в бою не боявся, а дівки злякався?

Трохим Лисиця. Марічка, здорова була! *(поправляє золоті пасма волосся)* Куди йдеш?

Марічка. Здоровенькі були козаки, доброго здоров'я, дід Яким.

Дід Яким. І тобі не хворіти. Ти би мені, Марічка, якесь розтирання дала для кісток.

Марічка. Приходьте, дідусь, сьогодні на суп з галушками, мати варить, я вам і розтирання дам.

Дід Яким. Ой, спасибі, тобі, молодиця, уважила діда, прийду, обов'язково прийду.

---

⁵ Потщися — постарайся.

Пахом Гордієнко. Як там Остап Шмат себе почуває?

Марічка. Витримає, рана неглибока, вилікуємо. *(Посміхається)* Дайте часу.

Пахом Гордієнко. А мій наставник Кіндрат Тримбач як?

Марічка. У Кіндрата гірше справи. Нога до кістки розрубана. Кажу йому полежати, а він в бій рветься, говорить, як там хлопці без мене обійдуться?

Дід Яким. Так, Кіндратка такий, бойовий хлопець, зане^б норовистий, що скакун.

(Марічка поглянула на Данилу та, піймавши на собі його зосереджений погляд, посміхнулась).

Пахом Гордієнко. Марічка, а дозволиш тобі відра до хати віднести? А то ми тобі швидко проводжатого знайдемо *(засміялися козаки)*.

Марічка. Спасибі, нехай вас тут дідусь трошки навчить уму-розуму, а я сама донесу як-небудь.

(Набравши в колодязі води, Марічка пішла. Дійшовши до тину, вона обернулася, почувши,

---

^б Зане — тому що.

як заспівали козаки).

Славно бились з ворогом козаки в поході,
Ходить слава по землі, чутка йде в народі.

*(Данило Горицвіт, взявши шаблю у друга,
спритно рубав двома шаблями. Марічка
посміхнулась та пішла по стежці).*

Марічка *(тихенько підспівуючи).*

Бийся, бийся, за свободу бийся,
А ти пісня вільна, ніби річка лийся.

(Данило повернув шаблю Пахому).

Пахом Гордієнко *(бере шаблю).* Данило, не переживай ти так.

Дід Яким. Ото таку дівку ще заслужити треба.
Козачка, вся в батька. Тихон Лобода лихий козак!

Трохим Лисиця. Ага, Марічка минулого літа
з братом Павлом наввипередки скакала, трохи
коней не загнали, а вона йому не поступилась.

Дід Яким. Такій дівці справжній козак
потрібен, сокіл сизокрилий *(дивиться в небо).*

Данило Горицвіт. Заради Марічки я осавулом
стану!

Дід Яким. О, осавулом він стане! Та щоб

осавулом стати треба попотіги добре, скільки верст проскакати, скільки ночей недоспати, скільки пороху понюхати, скільки ворогів порубати! А ви що? Тільки навчилися шашкою розсікати, а вже — осавулом стане.

Трохим Лисиця. Не кажи дід, ми вже пройшли іспит (*махнув шаблею*). Моя бабуся говорить: йди вгору й будеш на висоті.

Дід Яким. Що ви там пройшли, то ж під Жовтими Водами репетиція була, якби реєстрові козаки, котрі були на службі у Речі Посполитої, не стали на бік Богдана Хмельницького, то не була би легкою ваша перемога, багато би крові пролилося. Ну ж бо, Пахомка, бери шаблю. Пісню заспі-вуй!

Трохим Лисиця.

Бийся, бийся, за свободу бийся,
А ти пісня вільна, ніби річка лийся.

(Пахом вправно обмахується шаблями).

Дід Яким. Лях ⁷ ошуюю, іще ззаду підступають, махай, махай, руби ворога! Так, так, молодець!

---

⁷ Лях — поляк (*устар*).

Ява II

(Хата Гликерії. Вона порасться у печі, помішує в казанку галушки та пробує на сіль, ріже зелену цибульку).

Гликерія. Зараз вже суп буде готовий, поїж, Марічка, а потім підеш в балку.

Марічка. Він ще гарячий, я зараз не хочу. Я на суп діда Якіма запросила, якщо прийде, нагодуйте його і дайте йому це розтирання *(дає пляшечку)*.

Гликерія. Дам, дочка. Дід Яким добрий козак! А як він твою бабусю любив. Стільки битв пройшов дід Яким, скільки поранений був, а ось, Бог послав такий довгий вік, а мати моя, Уляна, молодою загинула, царство їй небесне *(перехрестилась на ікони)*. Марічка, ти довго не ходи, скоріше повертайся.

Марічка. Наберу збору і повернуся. Багато поранених козаків, та ще й ляхів полонених, багато трав треба. *(Зітхнула)*.

Гликерія. Ти усіх лікуєш, і наших, і полонених, добра твоя душа.

Марічка. Вони ж хворі, немічні, собаку й ту жаль, а то людина.

Гликерія. Якби вони так само вважали, то і не було би цієї війни. *(Зітхнула)*.

(Марічка взяла корзину, пішла до гаю, збирає трави).

Марічка. Ось деревій, овечий язичок, нарву, стане в нагоді від кровотеч та для загоєння ран.

(Зірвала оберемок зелених ніжних листочків і поклала в корзину).

Марічка. Кропива, йди сюди, ух, пекуча, соком будемо рани лікувати.

(Бачить голубку).

Марічка. А ти що на стежці сіла, вчишся лігати? *(присіла)* Вчись, вчись, мамка твоя, мабуть, спостерігає з гілки, переживає. Лети голубка сизокрила.

(Співає).

Сонечко сідає, ти лети в гніздечко,
Сиза голубиця, лагідне сердечко.
Де ж ти заблукала, зачекався милий,
Він тебе кохає, голуб сизокрилий.
Я не забарилась, діток годувала,
Щоб вони заснули, їм пісні співала.
А як сонце встане, їх навчи лігати,

А ще гніздечко собі будувати.
І як сонце сіло вийшов місяць сивий,
Обіймав голубку голуб сизокрилий.
Відпочинь в гніздечку, прокидатись рано,
Ти моя голубка, ти моя кохана.

(Зупинилася).

Марічка. Хвощик, незамінний помічник при лікуванні гнійних ран, лізь в корзину *(побачила недалеко бабу Одарку)*. Доброго здоров'я, баба Одарка.

Баба Одарка. Здорова була, Марічка, теж трави збираєш?

Марічка. Вирішила поповнити запаси, багато поранених. Ви медуниці нарвали?

Баба Одарка. Так, медунка помічниця, що загоює рани, йди, тут її ціла галявина, і подорожник там.

Марічка. Дякую, баба Одарка, піду, нарву. Я йду в ялинник за живицею.

Баба Одарка. А я не дійшла до ялинника, та і банку я не взяла.

Марічка. Так я наберу, поділюся з вами.

Баба Одарка. Спасибі, я не відмовлюся, коли принесеш. Ну, бувай.

Марічка. Привіт Оксані.

Баба Одарка. Передам, передам.

Ява III

(Марічка стелила постіль для сну, розчісувала волосся. Вона відкрила віконце, послухала солов'їну пісню, лягла в ліжку. Глибокий сон поглинув її свідомість. Марічка металася на білих простирадлах, але сон не відпускав її зі своєї влади. Нарешті, вона прокинулася і присіла на ліжку. Марічка встала, пішла в сіни, зачерпнула ківшиком прохолодної води з відра і залпом випила. Встала мати Гликерія).

Гликерія. Що ти, дочка?

Марічка *(шепоче)* Сон приснився. Снилось поле, лугові квіти, метелики, що перелітають з квітки на квітку, аромат літа, який зачаровував та п'янив. У мене віночок на голові, вишита маками сорочка, а поруч зі мною мужній красень в білій сорочці з тонкого льону. Ми тримаємося за руки, біжимо по полю, сміємося, кружимося, знову сміємося. Сонце ніжно гладить мене по волоссю, а потім красень проводить долонею по мої щці. Я відчувала його ніжний, трепетний дотик і радість наповнює мою душу. Несподівано коло голови пролетів чорний ворон і торкнувся крилом мого волосся. Від несподіванки я присіла, закрилася рукою. Ворон, пролетів над головою, зробив круг і

знову наближався до мене. Мені здається, що я до сих пір відчуваю дотик крила ворона (*торкається волосся*).

Гликерія. Куди ніч, туди і сон.
(*Перехрестилася*). Лягай, донечко, спи.

(Марічка пішла, лягла. Вранці Марічка проснулася від шуму. Вона встала, одяглася, заплела косу).

Марічка. Куди це батько і Павло збираються?

Павло. Під Корсунь, йдемо по п'ятах за польським військом. (*Збирає амуніцію*).

(Дружина Павла, Оляна, кинулася йому на шию і заридала).

Гликерія. Чого ти його оплакуєш передчасно, перестань, повернеться він.

(Оляна витерла очі платком і стала збирати вузол з провізією, поклала кусок сала, буханку хліба, сіль, редиску, цибулю і мішечок крупи).

Тихон Лобода. Ну, бувайте, розіб'ємо Потоцького і повернемося.

Гликерія. Бережи вас Господь.
(*Перехрестилася, обняла чоловіка, а потім і сина*).

Павло. Оляна, дивись за дітьми, прощай сестра, побачимося, дасть Бог.

Гликерія. А ми з Марічкою придемо слідом за вами.

Тихон Лобода. Чого іще вам туди тягтися *(мимоволі вирвалося)*.

Гликерія. А як же! Як козаки без знахарок? А хто вам рани заліковувати буде? Козацька справа воювати, а наше діло — на ноги піднімати. Так що, ми з Марічкою обоз зберемо з трьох-чотирьох підвід і придемо.

Тихон Лобода. Ось невгамовна баба, а, роби що хочеш. *(Махнув рукою)*.

Гликерія. Доню, ти йди в балку, збирай побільше трав, суши, готуй зілля, настоянки, а я схожу до Василяни, баби Одарки та Явдохи домовитися, коли рушимо.

Марічка. Добре, мамо. *(Бере кошик)*.

*(За хутором Марічка зустріла діда Якіма.
Він сидить на пеньку)*.

Марічка. Здрастуйте, дід Яким.

Дід Яким. Здорова була, Марічка.

Марічка. А що, допомагає вам розтирання, дідусь?

Дід Яким. Розтирання добре, але мені би такого, щоб рочків двадцять скинути. *(Набиває*

тютюном люльку). Я би на коня і гайда з хлопцями воювати. А то сиджу тут на пеньку, комах кормлю.

Марічка. Чи ви, дідусь, іще не навоювалися?

Дід Яким. Ех, і на мій вік випало, і Хотинську пройшов, і під Переяславом. Так, були часи, як польське військо під Цецорою програло у османів, так поляки звернулися до козаків за допомогою, обіцяючи нам права і привілеї. Ми ж з поляками пліч-о-пліч стояли, не дали Осману завоювати Україну і Польщу. Так, ми тоді в третій раз Петра Сагайдачного гетьманом обрали, але він був поранений в руку отруєною османською стрілою і незабаром помер, залишивши нас у великій печалі. Ось так. *(Затягнув люльку)*. А ти куди?

Марічка. В балку йду, за травами.

Дід Яким. Мабуть, Гликерія обоз збирає? Невгамовна твоя мати. Молодчина. Багато козаків на ноги поставила. Я коли під Переяславом поранений був, мене теж одна козачка лікувала, зеленоока, кров із молоком, коса до поясу. А я так і не зміг твою бабусю забути, Уляну. Ось так-то. Ну йди, козачка, збирай трави, доки сонечко-ведришко Господь дає. Слава тобі, Господи. *(Перехрестився)*.

Ява IV

(Жінки з обозом рухаються до місця битви. Вечір. В полі підводи, коло них жінки-лікарки, два козака).

Василина. Он місце гарне.

Баба Одарка. Зараз, баби, куліш зваримо.

(Двоє козаків запалили вогнище. Жінки сіли біля вогнища, готуються варити куліш, ставлять казанок на вогонь).

Василина. Як ти, Одарка? Вже третій день ідемо, важко, мабуть?

Баба Одарка. Нічого. Та чи всиджу я вдома, коли мій єдиний син десь у поході. Дома залишила на господарстві двох невісток з діточками. Моєму синові Глібу було двадцять два роки, коли він загинув. Тепер молодшого не оставлю. А скільки тобі було, Василина, коли твій Назар загинув?

Василина. Мені було неповних двадцять п'ять. Вже вісімнадцять років вдова.

Баба Одарка. До тебе ж сваталися козаки, що ж ти? Хоч би дитину народила би.

Василина. Я однолюбка, Одарко. *(Нарізаючи хліб).* А що, Гликерія, твоєї Марічки не видно?

Гликерія. Спить на підводі, степне повітря

зморило.

Василина. Може, розбудиш, нехай поїсть?

Гликерія. Хай спить, вранці поїсть.

Баба Одарка. Хлопці, ідіть куліш їсти. *(Подає тарілки з кулешем).*

Іван. Ой, пахне як, *(сідає)* спасибі, жіночки, за частування.

Явдоха. Спасибі, дядько Іван, будете говорити, коли поїсте, Микола, а ти чого, сідай, не соромся, не вкушу. *(Сміється).*

Гликерія. Ти би, Явдоха, не глузувала, а подала хлопцю хлібу, ось сало, їж, Микола.

Іван. І я кажу, все шуткуєш, Явдоха, так і в дівках засидишся *(їсть)*.

Явдоха. А ви мене, що, сватаєте, дядько Іван?

Іван. І сватаю, дивися, який козак! А як лозу на скоку рубає!

Явдоха. Знаю, знаю я. Ось повернемося з Корсуня, весілля справимо *(пирснула)*.

Микола. Знову смієшся, комедію ламаєш?

Явдоха. Ні, я серйозно, засилай сватів *(посміхається)*.

Іван. Дивись, дівка, обіцялася, договір дорожче грошей, як повернемося — прийду сватати за Миколу *(радіє)*.

Баба Одарка. От молодець, а то три роки хлопця мучиш.

(А Марічка, дрімаючи на підводі, прокинулася від сну. Відкрила очі, спочатку не зрозуміла, де вона. Над головою — синє небо з розсипами зірок. Цвіркуні співають. Неповдалік біля вогнища баби снідають з козаками. Марічка потягнула кожух, укутавши ноги, і задрімала).

Ява V

(Пісня кобзаря Хоми, сидить під дубом).

Час минає, знов неправда і дім, сповнений
скорбот,

Ой, закрили небо тучі, стогне, плаче весь
народ.

Чуєш, сумно пісня ллється, над рікою спів
журний,

Не тужи, мій кінь буланий, кінь відважний,
швидкий мій.

Ну ж бо, гетьмане, Хмельницький, в руки
булаву бери

І за волю, за свободу уперед полки веди.

Налякаймо супостата, ніби нас багато тут,

І, затиснуті болотом, вороги у нім помруть.

На стрімких високих кручах всі вози униз
летять,

З ними коні, з ними люди, панікують і
дрижать.

Так вступили в бій кривавий учорашні
друзяки,

Один одного вбивали, ніби справжні вороги.

(Після бою під Корсунем сотник Тихон Лобода підбіг до обозу, організованому Гликерією. Навкруги вбиті та поранені, переважно польські жовніри).

Тихон Лобода. Ну, що, жіночки, святкуйте перемогу славних синів землі нашої. *(Стирає сліди пороху зі свого обличчя)*. За чотири години армія Речі Посполитої розгромлена. Ех, переживав Хмельницький, що поляки не можуть підійти для рукопашного бою, що його козаки використовують занадто багато пороху.

Баба Одарка. То вам свято, а нам робота — поранених шукати.

Тихон Лобода. Наші втрати повинні бути невеликі, хорошу засідку придумав Хмельницький, славний гетьман!

Гликерія. Ти Павла не бачив?

Тихон Лобода. Він увірвався в середину польського стану, коли один з польських полковників зі своїм загоном у дві тисячі абияк пробився і пішов. У польського війська стався

страшний розлад, бігли врозтіч. А звідусіль із засідки вискакували наші козаки, стріляли, кололи, рубали. Я там і Павла бачив.

Гликерія. Та де ж він? Марійка, баби, гайда, шукати поранених.

(Жінки розбрелися. Марічка шукає поранених. Поруч застогнав козак. Дівчина оглянула рану, змочила тканину настоянкою, наклала пов'язку).

Марічка. Зараз, козаче, допоможу тобі, вставай, сідай на підводу *(тягне козака)*.

(Посадивши його на підводу, вона йде далі. Посадила на підводу іще пораненого жовніра, Радзимиша. Біля гаю вона знайшла ще одного пораненого козака з їх хутору, Макара Вишняка).

Марічка. Хоч би Павло був живий. Ой, чи то обезголовлений польський офіцер *(дивиться вдалину, втрачає свідомість, падає)*.

(Прийшовши до тями і відкривши очі, Марічка побачила поруч з собою обличчя польського шляхтича).

Марічка. Прямо точнісінько, як той, котрий мені приходив уві сні. *(Підвелася і підійшла до нього)*. Лець дихає. На спині глибока рана від

шаблі, не рахуючи безлічі ран на грудях. Удар шаблею прийшовся іще і на шию.

(Змастивши рани, вона потягнула непритомного драгуна до воза).

Марічка. Ух, важкий *(ніяк не може затягти його на віз).*

Поранений поляк. Позволь мі помоч, пані.

Марічка. Допоможи, і сам сідай на підводу.

(Немолодий жовнір допоміг підняти драгуна і сів поруч з ним).

Ява VI

(Вечір. В полі підводи, коло них жінки-лікарки, два козака. Дядько Іван клопоче біля вогнища, а баба Одарка кидає тионо в похідний куліш).

Баба Одарка. Скільки у тебе поранених, Марійка?

Марічка. Восьмеро, один сильно важкий.

Гликерія. Зараз рани почистимо, відпочинемо, коні попасуться, а завтра рано-раненько рушимо додому. Поранених усіх

розібрали, я бачила тут жінки з підводами ходили з Яблунівки, Кам'янки, Березняків.

Марічка. А Пашка знайшовся?

Гликерія. Він сам мене знайшов, цілий, неушкоджений, слава Богу. Пішли, подивимось твоїх поранених.

(Гликерія, Явдоха і Марічка пішли до підводи. Хтось з поранених стогнав).

Явдоха. От дівка, одних поляків понаходила *(сміється)*. Двоє козаків, шестеро поляків.

Гликерія. Зараз усіх лікувати будемо, потерпіть милі, хто може встати, йдіть до вогнища, зараз і нагодуємо вас, а що ж ти, соколе, блідий такий, ледь живий.

Марічка. Він, мамо, багато крові втратив, рана на спині глибока, я кров зупинила *(дівчина підклала сіна під голову драгуна)*.

Явдоха. Красунчик, але не видужає, марний клопіт, треба його залишити, не доїде.

Гликерія. Не каркай, будемо виходжувати, не таких на ноги підіймали.

Явдоха. Ну, ну, лікуйте *(обняла пораненого в ногу жовніра Радзимиша і допомогла йому дійти до вогнища)*.

Іван. Микола тільки на випас коней повів, а вона вже козака обіймає, непостійна ти, Явдоха,

дівка.

Явдоха. А що мені, я молода, а хлопців — чимало, хочеш козака вибирай, хочеш жовніра. Он Марічка собі драгуна пригледіла, лежить на підводі весь білий, ледь живий.

Іван. Зараз він не ворог, Явдоха, він зараз повержений ворог, значить, будемо його лікувати за законами військового часу, як військовополоненого. Сідай, хлопець, сідай зручно на кожух, зараз тобі жінки рани намажуть. Лікувати. Розумієш?

Радзимиш. Джьенкуе⁸, (сідає) ай!

(До нього підійшла Василина).

Василина. А ну, покажи рану (*розірвала штанину*), так, осколок в нозі, операцію тобі будемо робити, терпи поки, як звуть тебе? Твоє ім'я?

Радзимиш. Мам на ім'є Радзимиш.

Іван. Скільки ж тобі років? Лят скільки?

Радзимиш. Мам дваджьєшьчя лят⁹ (*показав двічі обидві долоні*).

Баба Одарка. Двадцять, який молодий, а

---

⁸ Дякую.

⁹ 20 років.

моєму Олесю буде тридцять, а серце матері болить.

Василина. Що ж з тобою діяти? Зараз самий раз операцію робити, сонце сідає, муха спати відлігає.

Іван. Ось тобі й маєш, ось і поїли кулешу.

Василина. На ранок залишати — втрата часу, і запалення може піти, а там біди не оберешся. Будемо доставати, терпи, хлопець. Іван, неси дошки, давай, лягай на дошки. Явдоха, потримаєш його. Гликерія, дай йому пиття, баба Одарка, дайте йому щось в рот, щоб зціпив зуби.

(Гликерія налила жовніру макового відвару, а баба Одарка піднесла стакан горілки).

Баба Одарка. На, випий, легше буде, пий залпом, не замислюйся.

(Радзимиш ковтнув і обпик горлю).

Радзимиш. Горжки¹⁰.

Баба Одарка. Пий, пий, до дна.

(Хлопець випив і відкинувся на дошках. Баба Одарка дає палицю в рот. Василина

---

¹⁰ Гірка.

пронесла ніж над вогнищем. Гликерія в цей час перетягувала ногу жовніра джгутом).

Василина. Ну, з Богом, Гликерія, тримай його, щоб не втік (*розрізає рану*).

(Марічка на підводі обробляла рани на грудях драгуна. Підходить дядько Іван).

Іван. Ти ба! Командир, мабуть, бач, яке оздоблення, напевно оберст¹¹ драгунського полку, бачив я таких. Плащ дорогий, рукавички і штани шкіряні, бандолет¹² загубив, видно, в битві.

Марічка. Дядько Іван, а чого їх драгунами називають?

Іван. У них прапорці з драконом, звідси і назва. Драгуни наближаються до противника вершки, потім спішуються і воюють, як піхота.

Марічка. Рана у нього на спині глибока.

Іван. Що ж він кірасу¹³ не надів? Вберігся би.

---

¹¹ Оберст — Полковник — посада, чин, військове звання офіцерського або командного складу.

¹² Бандолет — укорочений карабін.

¹³ Кираса — лати, металевий панцир на спину й груди.

Марічка. Мабуть, не встиг, дуже швидко наші наступали (*протирає рани і змащує їх мазями*).

Іван. Так, наші соколи молодці! А Богдан Хмельницький — славний гетьман, так я скажу. Сміливу операцію затіяв, розумну, козаків полягло мало, а ворог повержений. Іще і всю лядську¹⁴ верхівку в полон взяли. Їхні жовніри відбивалися, а Потоцький з панами сиділи в своїх каретах, так їх усіх тепленьких і привезли в козацький стан. Перев'язала? Ну, нехай спить, накрій його кожухом. Пішли до вогнища. (*Марічка накриває драгуна кожухом*).

(Гликерія і Василина вже закінчують операцію, баба Одарка та Явдоха перев'язують інших поранених. Серед поранених Василь Гуляйполе з опіками).

Гликерія. Глянь, ще й викотили кулі, (*показує Івану*) зашивай, Василина, кінське волосся встав.

Іван. А до чого волосся?

Гликерія. То дренаж, щоб із рани сукровиця вийшла.

Василина. Ну, все, Радзимиш, жити будеш, тепер йому до ранку спати не давати (*втирає піт з*

---

¹⁴ Лядська, лясська — польська.

чола жовніра), дядько Іван, будете його байками розважати.

Іван. Спершу нагодуй, Василина, а потім і байки підуть.

Баба Одарка. Зараз перев'яжемо і будемо їсти, тяжких більше немає, крім Марічиного драгуна, зараз усіх полікуємо, нагодуємо, он вже у казанку куліш настоявся.

(Після їжі дядько Іван підтримував багаття. Хтось з поранених пішов спати на підводи, хтось приліг поруч з багаттям і задрімав).

Іван. Не спи, хлопець, тобі не дозволено *(штовхає жовніра)*, Явдоха, ти куди зібралася?

Явдоха *(тримає глечик)*. Віднесу Миколі поїсти, мабуть, зголоднів.

Іван. Віднеси, віднеси. Можеш зігріти його там, замерз, либонь.

Явдоха. А ну вас, дядько Іван, шуткуйте тут, з Радзимишом, може він щось зрозуміє.

(Марічка встала, підійшла до підводи і прислухалася до дихання драгуна. Підійшла Гликерія).

Марічка. Погодувати би його.

Гликерія. Нехай спить, сон для нього зараз і ліки, і їжа. Лягай поруч, поспи трохи, рано вранці рушимо додому.

Марічка. А ви, мамо?

Гликерія. Я біля багаття посиджу, за Радзимишом поспостерігаю і лали ¹⁵ Івана послухаю. Накривайся, вночі свіжо.

(Дядько Іван клопоче біля вогнища, поруч Гликерія, Радзимиш і поранені. Гликерія укрила жовніра тілогрійкою. Іван набив люльку тютюном і закурив).

Іван. Осман другий відчув силу, коли розбив ляхів під Цецорою. Тим часом він склав карту завоювання і України, і Польщі, ось так *(підкинув поліно у вогонь)*. Зібрав Осман до вересня наступного року військо величезне — сімдесят тисяч турецької і двадцять тисяч татарської армії супроти тридцяти п'яти тисяч війська Речі Посполитої. Не могли ляхи поодинці вистояти проти тьми-тьмущої і звернулися вони за допомогою до козаків, залучаючи їх запевненнями і обігницями. погодилися козаки, повірили. Беху¹⁶

---

¹⁵ Лали — балаканина.

¹⁶ Беху — вони були.

довірливі. Вислали в чорне море чайки, утопили вони двадцять турецьких судів з гарматами і напали на Стамбул. І висунули ультиматум здати фортецю в руки православних. А сорок тисяч козацького війська рушило до фортеці Хотин для з'єднання з військом Речі Посполитої. Мені тоді як раз двадцять рочків стукнуло.

Гликерія. Ти теж там воював, Іван? Ти ходив під Хотин?

Іван. Воював, була справа *(курить люльку)*. Молодий султан Осман привів під Хотин армію, зібрану від усіх країв своєї безмежної імперії. Були там і молдавани, і боснійці, і сирійці, кого там тільки не було. Обклали вони нас під Хотином. Будував проти нас Осман бойові ешелони в формі півмісяця.

(Здалеку пісня кобзаря Хоми, сидить під дубом).

Бачиш, конику буланій, тут ворожий був
редут,

Ось, змикаючи півмісяць, люті вороги ідуть.
Значить, треба вигравати найзапекліші бої,
Не за славу, за свободу скласти голови свої.
Від турецької як шаблі виживемо, не вмеремо,
Коли, кінь мій, повернемось, в поле вільне
підемо.